

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 27 lutego 2018 r.

Poz. 966

UCHWAŁA NR XXXIV/203/2018 RADY MIEJSKIEJ W MIĘDZYBORZU

z dnia 21 lutego 2018 r.

w sprawie przyjęcia ”Programu opieki nad zabytkami Gminy Międzybórz na lata 2018 – 2021”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1875 z późn. zm.) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) Rada Miejska w Międzyborzu uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Gminy Międzybórz na lata 2018 – 2021”, zaopiniowany pozytywnie przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Międzybórz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Międzyborzu:
W. Lechowicz

Załącznik do uchwały nr XXXIV/203/2018 Rady Miejskiej w Międzyborzu z dnia 21 lutego 2018 r.
Gmina Międzybórz

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY MIĘDZYBÓRZ
NA LATA 2018-2021**

1.	<i>Wstęp</i>	1
2.	<i>Podstawa prawna opracowania</i>	1
3.	<i>Definicje</i>	2
4.	<i>Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce</i>	3
4.1.	<i>Organy ochrony zabytków</i>	10
5.	<i>Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</i>	12
5.1.	<i>Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami</i>	12
5.2.	<i>Strategiczne cele ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w wojewódzkich dokumentach</i>	18
6.	<i>Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego</i>	23
6.1.	<i>Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy</i>	23
6.2.	<i>Charakterystyka zasobów gminy, analiza stanu dziedzictwa, krajobrazu kulturowego oraz zarys historii gminy</i>	38
6.2.1.	<i>Historia miasta i gminy Międzybórz</i>	38
7.	<i>Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń</i>	40
8.	<i>Założenia programowe</i>	41
9.	<i>Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Międzybórz</i>	43
10.	<i>Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami</i>	44
11.	<i>Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami</i>	44
12.	<i>Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	46
13.	<i>Wykaz obiektów zabytkowych z terenu miasta i gminy Międzybórz oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków</i>	47

1. Wstęp

Materialne dziedzictwo gminy Międzybórz wraz z bogatymi zasobami przyrodniczymi tworzy harmonijny obraz krajobrazu kulturowego, dlatego ważne jest opracowanie systemowej metody jego ochrony. Procesy rozwojowe miasta zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i wzbogacania materialnego dziedzictwa kulturowego – zasoby kulturowe stanowią bowiem zarówno o atrakcyjności krajobrazu, jak też o atrakcyjności ekonomicznej regionu. Mają szansę stać się bazą w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości lokalnej. Zabytki gminy Międzybórz w niezaprzeczalny sposób budują świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Celem niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami jest aktywne i skuteczne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego gminy poprzez wyznaczenie podstawowych kierunków działań i budowanie spójnej polityki ochrony zabytków w perspektywie wieloletniej. Oczekiwany rezultatami będą poprawa stanu zachowania zabytków, wyeksponowanie walorów krajobrazu kulturowego.

Głównymi adresatami Programu jest społeczność lokalna, bezpośrednio zainteresowana polepszeniem stanu zachowania materialnego dziedzictwa kulturowego. Dotyczy to przede wszystkim obecnych oraz przyszłych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, animatorów życia kulturalnego, lokalnych wspólnot, jak również władz samorządowych gminy, posiadających rzeczywiste instrumenty ochrony zabytków.

2. Podstawa prawna opracowania Programu

Podstawę prawną opracowania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Międzybórz stanowią zapisy art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.), mówiące, że Burmistrz Gminy sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami, który po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w formie uchwały przyjmuje Rada Gminy. Następnie Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji Programu Burmistrz Gminy sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

Szczegółowe cele opracowania wymienione są w art. 87 ust. 2. cytowanej *Ustawy*:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Ustalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami uwzględnienia się następnie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 cytowanej *Ustawy*).

3. Definicje

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, przyjęto za ustawą następujące definicje:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce: „Rzeczpospolita Polska [...] strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia

ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), [...] stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6. ust. 1), oraz że każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadania państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Wprowadza pojęcia ochrony i opieki.

Ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu :

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości.

Opiece i ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome – krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne i ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty

techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

- zabytki ruchome – dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych, numizmaty oraz pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- zabytki archeologiczne – pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie ustawodawczej mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków, do których należą:

- wpis do rejestru zabytków (prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy);
- uznanie za pomnik historii (przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego);
- utworzenie parku kulturowego (przez Radę Gminy na podstawie uchwały);
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków znajdujących się na terenie gminy należy do jednych z obowiązków i kompetencji samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej (m.in. zarządami gmin), precyzuje wymieniony już art. 4. *Ustawy*. Realizacji tych zadań, obok sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami, ma służyć m.in.:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22, ust. 4 i 5): „Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami.

- utworzenie przez Radę Gminy, po zasięgnięciu opinii WKZ, parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał Rad Gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
- udzielanie przez organ stanowiący gminy dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.
- powierzenie przez Wojewodę, na wniosek WKZ, w drodze porozumienia, prowadzenia niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych gminom, a także związkom gmin, położonym na terenie województwa.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875)

Ustawa reguluje szczegółowy zakres zadań związanych z ochroną zabytków na poziomie lokalnym. Do zadań własnych gminy należy wykonywanie zadań w zakresie m.in. kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami a także ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej.

Warto zwrócić uwagę, że zakres dotyczący szeroko pojętej ochrony zabytków, mieści w sobie zarówno zapisy ściśle mówiące o ochronie zabytków, jak również pozostałe, dotyczące ochrony środowiska, przyrody, turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień a także promocji gminy. Takie całościowe, wielostronne podejście pozwala skuteczniej chronić oraz

lepiej wykorzystywać zasoby zabytkowe gminy co pozytywnie wpływa na pozostałe dziedziny działalności.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519 z późn.zm.)

W *Ustawie* zapisano, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania polityk, strategii, planów lub programów powinna „określać, analizować i oceniać przewidywane znaczące oddziaływania, [...] na środowisko, a w szczególności na [...] zabytki, jak również w przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, *Ustawa* nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: [...] „cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o szczególnych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wrażliwe na oddziaływania, istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystywanie terenu. Niezwykle ważne są przepisy dotyczące planowanych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko i wymagających sporządzenia „raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko”. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego przepis ten jest istotny w kontekście budowy wież telefonii komórkowej oraz stosunkowo nowej inicjatywy, jaką jest budowa farm wiatrowych i ich oddziaływanie na krajobraz kulturowy, a więc przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073).

Ustawa precyzuje co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego. W interesującym nas obszarze w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględniania się „wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”. W studium uwzględniać należy uwarunkowania wynikające ze: [...] „stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” . Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego winny określać [...] „obszary oraz zasady ochrony

środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. 2017 r. poz. 1332 z późn. zm.)

Ustawa traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekt budowlany należy projektować i budować, zapewniając: „ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”. Wymienione są rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w kontekście obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Budynki podlegające takiej ochronie prawnej nie wymagają świadectwa charakterystyki energetycznej. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez Generalnego Konserwatora Zabytków). Podobnie jest w przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych. *Ustawa* nakazuje wprost wymóg uzyskania pozwolenia WKZ przed wydaniem pozwolenia na budowę.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. 2016 r. poz. 2147 z późn. zm.)

Jednym z wymienionych celów publicznych jest „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”. Kolejne zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa (tu wyjątkiem są nieruchomości będące we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych) lub jednostki samorządu terytorialnego oraz wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek, podział nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Ponadto dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu. Ważne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50%

ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży „nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.”

Ustawa o z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. 2016 r. poz. 2134 z późn. zm.)

Ustawa określenie „tereny zieleni” definiuje się jako „tereny wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, znajdujące się w granicach wsi o zwartej zabudowie lub miast, pełniące funkcje estetyczne, rekreacyjne, zdrowotne lub osłonowe, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe oraz cmentarze, a także zieleń towarzyszącą ulicom, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom oraz obiektom kolejowymi przemysłowym” Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje WKZ; dotyczy to również drzew owocowych. Ustawodawca posłużył się również pojęciem „wartości historycznych”, „kulturowych”, które są jednym z czynników ważnych przy tworzeniu parków krajobrazowych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, ustanawianiu pomników przyrody i innych czynnościach.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. 2017 r., poz. 862)

W *Ustawie* zapisano że „prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym”, natomiast państwo, jako mecenas, wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań. Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami (których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami). Zatem szeroko pojęta opieka nad zabytkami niekoniecznie musi oznaczać bezpośrednie czynności przy zabytku, ale również gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez np. organizację wystaw, edukację społeczeństwa dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istnienia odziedziczonych po

dawnych mieszkańcach dóbr kultury, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

4.1 Organy ochrony zabytków

Zgodnie z art. 89 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Artykuł 90. *Ustawy* stanowi, że:

- Generalny konserwator zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.
- Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:
 - opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
 - prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
 - wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz przepisach odrębnych;
 - organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
 - promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
 - organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
 - organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
 - opiniowanie wniosków o nadanie odznaki "Za opiekę nad zabytkami";

- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
 - organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
- Do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności (art. 91.4. *Ustawy*):
 - realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - sporządzanie, w ramach przyznaných środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; - wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
 - sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
 - organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
 - upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
 - współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska jako organ opiniotawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach. Przy Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków jako organ opiniotawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Organami ochrony zabytków są: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny

Konserwator Zabytków oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje wojewódzkim urzędem ochrony zabytków. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków powołuje i odwołuje wojewoda, za zgodą Generalnego Konserwatora Zabytków.

Do zadań wykonywanych przez WKZ należy w szczególności:

1. realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
3. prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
4. wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
5. sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
6. organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
7. opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
8. upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
9. współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami

Uwarunkowania wynikające z Krajowego Programu Opieki Nad Zabytkami

Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* art. 84, aby stworzyć niezbędne warunki do realizacji ochrony zabytków i opieki nad nimi, inicjowany i opracowywany jest przez właściwego ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Aktualnie opracowane zostały tezy do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. zasada primum non nocere,
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
4. zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
5. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. zasada odwracalności metod i materiałów,
7. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów - architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych – codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami, polegające min. na:

- Pełnej ocenie stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych oraz dziedzictwa archeologicznego.
- Objęciu skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki.
- Pełnej ocenie stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa.
- Ocenie stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.
- Ocenie stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach.
- Udoskonaleniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

Określone zostały również działania o charakterze systemowym, wiążące ochronę zabytków z polityką ekologiczną, ochroną przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa wraz z koniecznością wypracowania strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenia jej do polityk sektorowych. Definiują one min. następujące cele:

- Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage).
- Przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

W zakresie systemu finansowania konieczne jest stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej, zasilanego nie tylko z budżetu, lecz także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych (w tym usług turystycznych), z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i innych źródeł.

W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania konieczna jest realizacja następujących celów:

- Dokumentowanie. Tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych.
- Monitorowanie. Gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa.
- Ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych. Wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

W zakresie kształcenia i edukacji, wskazana jest realizacja poniższych celów:

- Utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków

odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków.

Upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej.

- Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

Ostatnim ujętym w tezach zagadnieniem jest współpraca międzynarodowa, w ramach której wymagane jest:

- Wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie.
- Oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Uwarunkowania wynikające z Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020

„Narodowa Strategia Rozwoju Kultury (NSRK) na lata 2004–2013” została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004r. (i zaktualizowana w 2005r. jako „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020”). Zdefiniowaną w niej misją jest: „Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Strategia jest stworzona centralnie, dla obszaru całej Polski, a jednym ze strategicznych obszarów jej działania jest ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków. Zgodnie z nią, Państwo powinno pełnić rolę kreatora polityki horyzontalnej i „sektorowej” w sferze kultury i realizować tę politykę poprzez działania Ministra Kultury i działania jednostek samorządu terytorialnego.

Według założeń Strategii, samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Minister Kultury powinien pełnić rolę mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz wdrażać instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.

Ważnym elementem opieki nad zabytkami staje się również, związana z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej, możliwość pozyskania środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury

i jednostki lokalne powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Strategia definiuje również cele nadrzędne, częściowe i operacyjne, określające priorytety rozwoju kultury.

Celem nadrzędnym NSRK jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Do celów częściowych zalicza się m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Realizacji celów częściowych służą Narodowe Programy Kultury, zawierające chronologiczny tok działań. W przypadku opieki nad zabytkami, największe znaczenie ma Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013. Program ten jest zgodny z Narodowym Programem Rozwoju (*Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004r. o Narodowym Planie Rozwoju*, t.j. Dz. U. 2014, poz. 1448 z późn. zm.) oraz założeniami do krajowego programu ochrony zabytków.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Do celów częściowych Programu należą:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

NSRK na lata 2004-2020 wyznacza 11 programów operacyjnych. Programy operacyjne stanowią, zgodnie z metodologią przyjętą dla dokumentów wchodzących w Narodowy Program Rozwoju na lata 2007-2013, uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”, ogłoszony w 2009r.

przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, koncentruje się na dwóch priorytetach: rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwoju kolekcji muzealnych.

Cele pierwszego z nich to:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturalnego,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Rozwój kolekcji muzealnych ma być realizowany poprzez:

- zakup dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych,
- zakupami starodruków i archiwaliów,
- konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych,
- wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe” jest zgodny z Narodowym Programem Kultury „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego” oraz Narodowym Programem Kultury „Rozwój instytucji artystycznych” i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministerstwa Kultury.

NSRK wskazuje również na zadania oraz możliwości finansowania kultury wynikające z przynależności Polski do Unii Europejskiej. Ze względu na konieczność sprostania potrzebom o wymiarze kulturowym w ramach Unii Europejskiej, w działaniach powinny być uwzględniane aspekty kulturowe, umożliwiające poszanowanie i popieranie różnorodności kultur wchodzących w jej skład.

W obszarze kultury największe znaczenie mają Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (ERDF) oraz Europejski Fundusz Socjalny (ESF).

Możliwości Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego dotyczą przede wszystkim tworzenia, modernizacji i rozwoju infrastruktury w tym obszarze, w tym renowacji budynków stanowiących dziedzictwo kulturowe lub przemysłowe. Szczególną kategorią w infrastrukturze kulturalnej są muzea, które mogą stanowić atrakcję turystyczną,

przyczyniającą się do wzrostu zainteresowania regionem zarówno przez turystów, jak i przez inwestorów.

Zatwierdzony 6 września 2005r. przez Radę Ministrów dokument: „Sektorowy Program Operacyjny: Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego” określa priorytety, kierunki, wysokość środków przeznaczonych na realizację zadań infrastrukturalnych z zakresu kultury i szkolnictwa artystycznego o charakterze ponadregionalnym.

Zakłada on:

- kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojennych oraz ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- budowę i rozbudowę sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów,
- inwentaryzację i digitalizację zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz jego promocję
- organizację imprez o międzynarodowym charakterze,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zachowanie i ochronę krajobrazu kulturowego wsi.

W ramach realizacji Sektorowego Programu Operacyjnego podejmuje się następujące działania:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym,
- budowa i rozbudowa infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym,
- renowacja i konserwacja zabytków ruchomych,
- budowa i rozbudowa szkół artystycznych I i II stopnia,
- budowa i rozbudowa infrastruktury uczelni artystycznych.

5.2. Strategiczne cele ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w wojewódzkich dokumentach

Założenia wynikające ze Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku

Przyjęta przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą nr XLVIII/649/2005 z dnia 30.11.2005r. „Strategia rozwoju województwa dolnośląskiego do 2020 roku” określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego, a wśród nich uwzględnia zachowanie wartości środowiska kulturowego, kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego.

Jako jeden z priorytetów wskazano w Strategii konieczność poprawy ładu przestrzennego i harmonijności struktur przestrzennych poprzez m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego. Działanie to obejmuje wsparcie dla poczynań związanych z opisem, ochroną oraz propagowaniem dziedzictwa kulturowego regionu, z uwzględnieniem dorobku kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych – czemu służyć ma stworzenie systemu podbudowy instytucjonalnej, wspierającej tego typu inicjatywy.

Konieczna jest również optymalizacja infrastruktury kulturalnej, poprzez jej pełną inwentaryzację oraz wypracowanie rozwiązań umożliwiających jej efektywne wykorzystanie, np. poprzez tworzenie zachęt do szerszego włączania się społeczeństwa regionu w kreowanie oraz odbiór kultury. W ramach działania uwzględniane są projekty nakierowane na modernizację i uzupełnianie materialnej bazy kulturalnej Dolnego Śląska.

Kolejnym przyjętym działaniem jest ochrona dziedzictwa cywilizacyjnego oraz rozwój tożsamości regionalnej poprzez inwentaryzację dziedzictwa cywilizacyjnego regionu, budowę infrastruktury zapewniającej jego bezpieczeństwo, propagowanie go wśród mieszkańców oraz włączenie w programy kształcenia różnych typów szkół elementów wiedzy na ten temat.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami a Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego

Sejmik Województwa Dolnośląskiego przyjął w dniu 30 sierpnia 2002 r. uchwałę Nr XLVIII/873/2002 w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (PZPWD).

Zgodnie z nim, jednym z celów strategicznych rozwoju przestrzennego województwa jest ochrona dziedzictwa kulturowego - udostępnienie dziedzictwa kulturowego społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego, wśród celów polityki przestrzennej w zakresie dziedzictwa kulturowego wskazuje:

- tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających utrwalaniu wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności,

- ochronę, rewaloryzację oraz udostępnianie zasobów dziedzictwa kulturowego,
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego oraz promocji województwa dolnośląskiego.

PZPWD wskazuje również zasady realizacji celów (kompleksowość działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, wprowadzanie nowych form ochrony dziedzictwa kulturowego, łączenie ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowanie regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego) oraz kierunków polityki przestrzennej, wśród których wymienia się:

- wspieranie działań służących poprawie stanu obiektów zabytkowych,
- zachowanie, ochronę i rewaloryzację historycznych układów przestrzennych,
- ochronę i zachowanie krajobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach artystycznych i krajobrazowych województwa poprzez ustalenie proponowanych form ochrony (wg V programu resortowego MKiS „Ochrona i konserwacja zabytkowego krajobrazu kulturowego”),
- zachowanie, ochronę i rewaloryzację obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej,
- ochronę, zachowanie, udostępnianie i zagospodarowanie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych w celach naukowych, dydaktycznych i turystycznych. W PZPWD określono kierunki polityki kształtowania ładu przestrzennego.

W zakresie kształtowania krajobrazu wskazano m.in.:

- uwzględnianie trzeciego wymiaru wysokości – tła krajobrazowego, w praktyce lokalizacyjnej,
- zachowanie osi widokowych i panoram zespołów zabytkowych,
- eksponowanie w sylwetach miejscowości dominant architektonicznych,
- charakterystycznych dla panoram śląskich miast (wież kościołów, zamków, ratuszy).

W zakresie kształtowania miast i wsi:

- ochrona i aktywnie zagospodarowywanie obiektów dziedzictwa przeszłości,
- rewaloryzacja zabytkowych zespołów staromiejskich,
- rekompozycja, czyli scalanie zespołów i rekonstrukcja (rewaloryzacja) miast,
- kształtowanie układów przestrzennych miast zgodne z ich specyfiką lokalizacyjną.

Uwarunkowania wynikające z Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego 2007-2011

Program opieki nad zabytkami Województwa Dolnośląskiego 2015-2018 przyjęty został Uchwałą Nr XXIII/687/16 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 czerwca 2016r. Podstawowym założeniem programu jest uznanie zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego za zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej. Głównym celem programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego regionu oraz zachowania krajobrazu kulturowego Dolnego Śląska. Program określa organizacyjne i finansowe warunki ochrony i opieki nad zabytkami w zakresie leżącym w kompetencjach Urzędu Marszałkowskiego. Przy opracowaniu Programu oparto się na założeniu, iż dziedzictwo kulturowe Dolnego Śląska jest elementem powszechnie rozpoznawanym przez mieszkańców a jednocześnie stanowi coraz silniejszy wyraz kształtującej się tożsamości regionalnej i ponadregionalnej. W ten sposób program wpisuje się w określoną w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku misję regionu, zdefiniowaną następująco:

Dolny Śląsk to region, który łączy Polskę z Europą.

W Programie zaproponowano przyjęcie konkretnych zadań dla Urzędu Marszałkowskiego i podległych mu jednostek:

1. Dofinansowanie prac konserwatorskich i zabezpieczenia zabytków:

- Kontynuacja programu prowadzonego przez Wydział Kultury Urzędu Marszałkowskiego dofinansowania prac konserwatorskich na drodze konkursu ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Głównym celem jest pobudzenie do działania maksymalnej liczby osób prawnych. Jako priorytet w przyznawaniu środków w okresie funkcjonowania programu przyjmuje się: w zakresie zabytków architektury i budownictwa prace zabezpieczające i remontowe przy obiektach znajdujących się w udokumentowanym złym stanie technicznym, zagrożonych postępującą destrukcją, w pierwszej kolejności budowli drewnianych, następnie pomników historii i proponowanych do uznania za pomniki historii; w zakresie dzieł sztuki i rzemiosła artystycznego konserwacja obiektów o udokumentowanym złym stanie zachowania, powstałych do schyłku wieku XVIII, w pierwszej kolejności zabytków sztuki średniowiecznej.
- Dofinansowanie na drodze konkursu wykonania i funkcjonowania zabezpieczeń przeciwłamaniowych i przeciwpożarowych w obiektach o cennym wystroju i wyposażeniu, a także w budowlach drewnianych.

2. Wspieranie rozwoju bazy i sieci muzealnej w regionie, przede wszystkim w zakresie powstania magazynów muzealnych, w tym archeologicznych.

Zakłada się, że istniejąca sieć muzeów nie ulegnie w okresie funkcjonowania programu zmianie. Prowadzone obecnie prace wykopaliskowe to w 90% badania ratownicze. Zgromadzony podczas ich prowadzenia materiał na mocy Ustawy jest własnością Skarbu Państwa. Stworzenie magazynów z ośrodkami badawczymi w oparciu o wybrane istniejące muzea pozwoli na zachowanie w regionie tej części dziedzictwa, a jednocześnie wzmocni regionalną sieć muzealną. Warunkiem udziału Urzędu Marszałkowskiego jest dofinansowanie przedsięwzięcia przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

3. Prowadzenie działań szkoleniowych i promocyjnych:

- Przeprowadzenie szkoleń i wydanie materiałów instruktażowych dla radnych i urzędników samorządowych zawierających informacje o sposobie przygotowywania programów opieki nad zabytkami oraz o zakresie i możliwościach opieki i ochrony zabytków przez gminy i powiaty. Głównym celem jest pobudzenie do działania samorządów zarówno w zakresie opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obligatoryjnych programów opieki nad zabytkami, jak i korzystania z możliwości finansowania przedsięwzięć związanych z ochroną zabytków, w tym z programami rewaloryzacyjnymi.
- Wspieranie, w drodze konkursu ofert, wydawnictw i publikacji multimedialnych o zabytkach regionu, zarówno naukowych jak i popularnonaukowych. Zakłada się, że dofinansowanie na drodze konkursu ofert zachęci również mniejsze ośrodki do wydania publikacji o swoich zabytkach.
- Organizacja i udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa jako corocznej imprezy popularyzującej zabytki. Zakłada się, że wypracowana przez Radę Europy formuła Europejskich Dni Dziedzictwa jako imprezy popularnej, o masowym charakterze, opartej w zasadzie o działania wolontariuszy, wymaga ze strony Urzędu Marszałkowskiego pomocy w zakresie organizacyjnej i promocyjnej. Zadanie to zostanie powierzone jednostce organizacyjnej Urzędu Marszałkowskiego lub innej samorządowej i zabezpieczone w corocznych planach finansowych.
- Stworzenie nagrody Marszałka Województwa dla najlepszego użytkownika zabytku. Nagroda przyznawana będzie w drodze konkursu, przez kapitułę działającą na podstawie regulaminu, który zostanie opracowany przez Wydział Kultury Urzędu Marszałkowskiego.

- Rozwinięcie programów nauczania regionalnego dla uczniów szkół stopnia podstawowego i gimnazjalnego. Zakłada się wypracowanie, wspólnie z Wydziałem Nauki i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego, założeń pozwalających stworzyć program edukacji regionalnej o nazwie Znaki Przeszłości –Znaki Czasu.

4. *Tworzenie parków kulturowych:*

- Stworzenie koncepcji sieci parków kulturowych jako materiału inicjującego dyskusję nad ich utworzeniem przez lokalne samorządy. Zakłada się przygotowanie przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, filia we Wrocławiu, we współpracy z Zarządem Województwa Dolnośląskiego opracowań koncepcyjnych, jako materiału studyjnego dla lokalnych samorządów. Utworzenie parku kulturowego jest zależne jedynie od woli lokalnego samorządu.
- Opracowanie przez Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne studiów określających granice parków kulturowych, które mogą stać się inspiracją dla lokalnych samorządów.

5. *Tworzenie sieci tematycznych rowerowych, pieszych, wodnych i samochodowych szlaków turystycznych uzupełniających obecną strukturę.*

Zakłada się przygotowanie przez interdyscyplinarny zespół ekspertów koordynowany przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego opracowań koncepcyjnych, jako materiału studyjnego dla lokalnych samorządów. Zakłada się, że stworzenie proponowanych szlaków tematycznych doprowadzi do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu. Głównym celem jest dyslokacja ruchu turystycznego i pobudzenie do działań związanych z jego obsługą, również poprzez renowację i udostępnianie zabytków, maksymalnej liczby osób prawnych. Postuluje się, aby Urząd Marszałkowski powołał interdyscyplinarny zespół ekspertów w celu przystąpienia do prac koncepcyjnych nad rowerowymi i samochodowymi szlakami turystycznymi.

6. *Wystąpienie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o uznanie za pomniki historii najcenniejszych obiektów.*

Zakłada się, że w przyszłości fakt uznania przez prezydenta Rzeczypospolitej zabytku za pomniki historii będzie miał coraz większe znaczenie, również finansowe. Głównym celem jest wprowadzenie na listę jak największej liczby najcenniejszych w skali kraju zabytków z terenu województwa dolnośląskiego. Uznanie za pomniki historii jest warunkiem koniecznym starań o wpis na Listę światowego Dziedzictwa UNESCO.

7. *Tworzenie Parków Krajobrazowych — ochrona dziedzictwa przeszłości.*

Ze względu na głównie będącą wynikiem działań człowieka fizjografię krajobrazu Dolnego Śląska należy zwrócić uwagę na to, aby w funkcjonujących Parkach Krajobrazowych zagadnienia związane z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego były na równi ważne przy opracowywaniu planów ochrony, jak związane z ochroną walorów przyrodniczych.

6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

6.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Międzybórz wykazuje zgodność z celami gminnych dokumentów strategicznych m.in.:

- Strategią Rozwoju Miasta i Gminy Międzybórz na lata 2014-2020, przyjęta uchwałą Nr VIII/60/2015 Rady Miejskiej w Międzybórz z dnia 27 sierpnia 2015 r.

W Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Międzybórz na lata 2014-2020 na podstawie analizy silnych stron oraz braków i problemów, biorąc pod uwagę wszystkie zidentyfikowane uwarunkowania rozwoju gminy, sformułowano następująca deklarację:

Jesteśmy gminą atrakcyjnie położoną na granicy Dolnego Śląska i Wielkopolski. Dbając o wysoki poziom życia mieszkańców, dążymy do zapewnienia im miejsc pracy oraz rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Bazując na walorach przyrodniczych stwarzamy dobre warunki do rozwoju turystyki i rekreacji.

Biorąc pod uwagę zasoby gminy, można uznać, iż misja miasta i gminy Międzybórz dobrze koresponduje i jest niejako uszczegółowieniem misji wypracowanej w procesie prac nad Strategią Rozwoju Powiatu Oleśnickiego, która brzmi następująco:

Powiat Oleśnicki miejscem realizacji naszych aspiracji i dążeń.

W Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Międzybórz sformułowano pięć obszarów strategicznych Gminy Międzybórz:

1. Infrastruktura techniczna
2. Turystyka
3. Rolnictwo
4. Przedsiębiorczość
5. Oświata i Kultura

Główne cele strategiczne w sposób bezpośredni nawiązują do misji. Realizacja programów, prowadząca do osiągnięcia celów, szczególnie tych związanych z podniesieniem

technicznych i społecznych warunków życia w gminie, będzie prowadziła do osiągnięcia pożądanego statutu społeczności lokalnej – nie jest bowiem tylko listą życzeń i dokumentem opisującym marzenia o przyszłości, ale od momentu zatwierdzenia stanie się podstawą pracy personelu zarządzającego i kierującego usługami, dokumentem ustalającym hierarchie ważności zadań i określającym czas ich realizacji.

- Planem Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Międzybórz, przyjęty uchwałą NR X/47/2007 z dnia 3 października 2007 r.

Działania wynikające z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Międzybórz przyczynią się do realizacji zawartych w Planie zadań, wpisując się w obraz Międzybórza, gdzie w wyniku zrównoważonego rozwoju tworzone są przyjazne warunki dla życia, rozwoju przedsiębiorczości, kultury, turystyki i rekreacji.

1. Rozbudowa cmentarza i modernizacja starej części cmentarza komunalnego w Międzybórz.
2. Remont zespołu pałacowo-parkowego w Kraszowie.

oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta, jakimi są:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, przyjęte uchwałą Rady Miejskiej w Międzybórz nr XXIII/161/2017 z dnia 26 kwietnia 2017 r.
- W studium określono następujące zasady ochrony środowiska kulturowego:

A. OBIEKTY OBJĘTE OCHRONĄ.

W rejestrze zabytków znajduje się 7 obiektów w następujących miejscowościach: Międzybórz, Dziesławice, Ose.

W „Konservatorskim spisie zabytków architektury i budownictwa” znajduje się 69 obiektów w następujących miejscowościach: Międzybórz (34 obiekty), Bąków, Bukowina Sycowska, Węgrowo, Dziesławice, Hałdrychowice, Kamień, Klonów, Kraszów, Gawrony, Ligota Rybińska, Niwki Kraszowskie, Górzycza.

Na terenie gminy znajdują się 83 stanowiska archeologiczne.

B. WYZNACZONE STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ.

Dla terenu miasta i gminy zostały opracowane „Wytyczne konserwatorskie...”, wprowadzające następujące formy ochrony środowiska kulturowego:

Strefa „A” szczególnej ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszar, na którym elementy układu przestrzennego miejscowości lub jej części - to znaczy rozplanowanie, zabudowa oraz związany z nimi teren i krajobraz - zachowały się w stanie nienaruszonym lub jedynie nieznacznie zniekształconym a także teren wpisany do rejestru zabytków.

Strefą „A” szczególnej ochrony konserwatorskiej objęto kościół wraz z otoczeniem w Dziesławicach, i centrum Międzyborza wpisane do rejestru zabytków.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej, obejmująca obszar, gdzie wyżej wymienione elementy zachowały się w stosunkowo dobrym stanie i stanowią wartość kulturową w skali lokalnej.

Strefę „B” ochrony konserwatorskiej wyznaczono w następujących miejscowościach: Międzybórz, Bukowina Sycowska, Dziesławice, Hałdrychowice, Kraszów, Ose.

Obszary zieleni chronionej.

Obszary zieleni chronionej wyznaczono w następujących miejscowościach: Bukowina Sycowska, Dziesławice, Hałdrychowice, Kamień, Kraszów, Gawrony, Królewska Wola, Ligota Rybińska, Międzybórz, Niwki Książęce, Ose (park wpisany do rejestru zabytków).

Strefa „W” ochrony reliktów archeologicznych.

Strefę wyznaczono dla grodziska w Dziesławicach oraz centrum Międzyborza.

Strefy występowania zabytków archeologicznych.

Strefami objęto następujące miejscowości: Międzybórz, Bukowina Sycowska, Dziesławice, Hałdrychowice, Kamień, Klonów, Kraszów, Gawrony, Ligota Rybińska, Zielonka, Niwki Kraszowskie, Ose.

Strefa „OW” ochrony konserwatorskiej

Strefą objęto obszar Zmiany studium dla działek nr 81, 84, 92/1, 89/1, 97/1 AM1 obręb Królewska Wola.

C. ZASADY OCHRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO.

Ustala się następujące wymogi w strefach ochrony konserwatorskiej:

W strefie „A”

- 1) Należy zachować historyczny układ przestrzenny (tj. rozplanowanie dróg, ulic, placów, linie zabudowy, kompozycję wnętrza urbanistycznych i kompozycję zieleni), jak i poszczególne elementy tego układu (tj. nawierzchnie ulic, placów i chodników; ciek i zbiorniki wodne, instalacje wodne i inne historyczne obiekty techniczne, zabudowę i zieleni);
- 2) Należy konserwować zachowane elementy układu przestrzennego;
- 3) Poszczególne obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu;

- 4) Należy dążyć do odtworzenia zniszczonych elementów zespołu. W niektórych przypadkach wskazane jest zaznaczenie śladów nieistniejących fragmentów historycznej kompozycji przestrzennej;
- 5) Należy dostosować nową zabudowę do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali i bryły oraz nawiązać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej. Nowa zabudowa nie może dominować nad zabudową historyczną;
- 6) Należy usunąć obiekty dysharmonizujące lub pozostawić je do śmierci technicznej. Analogicznie należy postępować w stosunku do innych elementów zniekształcających założenie historyczne (np. błędnych nasadzeń zieleni);
- 7) Należy podtrzymać funkcje historyczne utrwalone oraz dostosować funkcje współczesne do wartości zabytkowych zespołu i jego poszczególnych obiektów, a funkcje uciążliwe i degradujące wyeliminować;
- 8) W przypadku inwestycji nowych należy preferować te z nich, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu;
- 9) Wszelkie zamierzenia i działania na obszarze tej strefy, w podziały nieruchomości, należy konsultować z właściwym oddziałem służby ochrony zabytków.

Wszelkie działania poniżej poziomu terenu na terenie strefy „A” szczególnej ochrony konserwatorskiej winny być uzgodnione z Inspekcją Zabytków Archeologicznych Służby Ochrony Zabytków i przeprowadzone pod nadzorem i za zezwoleniem właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Inwestor winien liczyć się z koniecznością zlecenia dodatkowych badań lub opracowań studialnych archeologicznych, architektonicznych, urbanistycznych, stratygraficznych, dendrologicznych, dendro-chronologicznych itp. w przypadku postawienia takich wymogów przez odpowiednie służby (PSOZ, Nadzór Budowlany i in.)

W strefie „B”

- 1) Należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego, tj. rozplanowanie dróg, ulic i placów, linie zabudowy, kompozycję wnętrza urbanistycznych oraz kompozycję zieleni;
- 2) Obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji i modernizacji technicznej z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu;

- 3) Nowa zabudowa winna być dostosowana do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie rozplanowania, skali i bryły przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej oraz nawiązywać formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej. Nie może ona dominować nad zabudową historyczną. Wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne;
- 4) Elementy dysharmonizujące, zwłaszcza uniemożliwiające ekspozycję wartościowych obiektów zabytkowych, winny być usunięte lub poddane odpowiedniej przebudowie. Dopuszcza się pozostawienie ich do śmierci technicznej;
- 5) W niektórych przypadkach wskazane jest zaznaczenie śladów nieistniejących fragmentów historycznej kompozycji przestrzennej;
- 6) Należy przyznać pierwszeństwo wszelkim działaniom odtworzeniowym i rewaloryzacyjnym, zarówno w przypadku przyrodniczych elementów krajobrazu, jak i stosunku do historycznej struktury technicznej, instalacji wodnych, sieci komunikacyjnych oraz obiektów zabytkowych znajdujących się w „konserwatorskim spisie zabytków architektury i budownictwa” oraz obiektów położonych na obszarze objętym strefą;
- 7) Należy preferować te inwestycje, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu;
- 8) Wszelkie działania inwestycyjne należy konsultować z właściwym oddziałem służby ochrony zabytków.

Wszelkie działania na tym terenie winny być uzgodnione, prowadzone pod nadzorem i za zezwoleniem Konserwatora Zabytków we Wrocławiu. Inwestor winien liczyć się z koniecznością zlecenia dodatkowych badań lub opracowań studialnych archeologicznych, architektonicznych, stratygraficznych, dendrochronologicznych itp.

Obszar Zmiany studium dla trasy rurociągu paliwowego obejmuje fragment obszaru historycznego układu przestrzennego miejscowości Kraszów oraz zespołu pałacowo-parkowego, w obrębie którego elementy dawnego układu przestrzennego miejscowości tzn. rozplanowanie, kształt zewnętrzny zabudowy, a także jej powiązania z zielenią i krajobrazem zachowały się w stosunkowo dobrym stanie i całość stanowi wartość kulturową w skali lokalnej. Działalność konserwatorska w strefie „B” zmierza do zachowania zasadniczych

elementów historycznego rozplanowania, w tym przede wszystkim zabudowy, układu dróg, sposobu zagospodarowania działek, restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów i obszarów.

W związku z powyższym, w obszarze zespołu pałacowo-parkowego w Kraszowie planowany przebieg trasy rurociągu dopuszczalny jest przy uwzględnieniu warunku zastosowania technologii bezwykopowej, polegającej na wykonaniu przewiertu poniżej systemu korzeniowego.

W strefie obserwacji archeologicznej

- 1) Wszelkie zamierzenia inwestycyjne winny być uzgodnione, prowadzone pod nadzorem i za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu. Ze względu na możliwość stwierdzenia w trakcie prac reliktywów archeologicznych inwestor winien liczyć się z koniecznością zmiany technologii prowadzenia robót;
- 2) W przypadku znalezienia zabytków archeologicznych prace budowlane winny być przerwane, a teren udostępniony do ratowniczych badań archeologicznych; badanie te wykonywane są na koszt inwestora zgodnie z obowiązującymi przepisami, wyniki tych badań decydują o możliwości kontynuowania prac budowlanych lub ewentualnie o ich zaniechaniu i zmianie przeznaczenia terenu.
- 3) Na stanowiskach archeologicznych dopuszcza się wykonywanie prac rolniczych, nie stanowiących zagrożenia dla znajdujących się w ziemi zabytków.

Na obszarze Zmiany studium: *dla działek nr 81, 84, 92/1, 89/1, 97/1 AM1 obręb Królewska Wola* oraz w zasięgu planowanej trasy rurociągu paliwowego wprowadza się strefę „OW” ochrony konserwatorskiej dla zabytków archeologicznych, obejmującą tereny o stwierdzonej lub domniemanej zawartości ważnych reliktywów archeologicznych. Cały ten obszar, podlega zatem ochronie prawnej w myśl przepisów *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162, poz. 1562, z późn. zm.). W tym zakresie zaleca się – zgodnie ze stanowiskiem Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- 1) uwzględnić zlokalizowane na trasie rurociągu paliwowego następujące stanowiska archeologiczne:
 - a) 3/9 AZP 74-35;
 - b) 4/14 AZP 74-35;
 - c) 1/11 AZP 74-35;

- d) 5/7 AZP 75-34;
- e) 2/2 AZP 75-34 (w bardzo bliskim sąsiedztwie);
- 2) uwzględnić możliwość odkrycia nowych – niewymienionych powyżej w pkt 3 stanowisk archeologicznych, gdyż wykaz odkrytych stanowisk archeologicznych podlega sukcesywnej weryfikacji i uzupełnieniom.
- Obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
 1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Bąków (Uchwała Nr XXVII/195/2005 Rady Miejskiej w Międzyborzu z dnia 18 marca 2005 r.

Obiekty zabytkowe:

- 1) Budynek mieszkalny nr 12 datowanie 1925 r.,
 - 2) Budynek mieszkalny nr 14 około 1930 r.,
- Strefa OW obserwacji archeologicznej – obręb wsi z zachowanymi relikami historycznego osadnictwa
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Działawice (Uchwała Nr XXVII/202/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Kościół filialny p.w. św. Trójcy wpisany do rejestru zabytków pod numerem 475 decyzją z dnia 4. XII 1958 r.,
2. Grodzisko wczesnośredniowieczne wpisane do rejestru zabytków pod numerem 22/Arch/64 decyzją z dnia 16. 06. 1964 r.,
3. Budynek mieszkalny nr 7 kon. XIX w.,
4. Budynek mieszkalny nr 21a ok. 1900 r.,
5. Budynek mieszkalny w zabudowie folwarcznej położony obok domu nr 10 oraz magazyn zbożowy,
6. Cmentarz wiejski położony w pn.- zach. części wsi (dat. na 2 poł. XIX w.),

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan. nr 4/19/75-34 AZP – osada – późne średniowiecze,
2. Stan. nr 5/20/75-34 AZP – śl. osadnictwa – wczesne średniowiecze, nowożytność,
3. Stan. nr 6/21/75-34 AZP – osada nowożytność,
4. Stan. nr 7/22/75-34 AZP – osada – średniowiecze,
5. Stan. nr 8/23/75-34 AZP – śl. osadnictwa – wczesnośredniowieczne; osada średniowiecze, nowożytność,
6. Stan. nr 9/24/75-34 AZP – osada średniowiecze, nowożytność,

7. Stan. nr 2/2/75-34 AZP – śl. osadnictwa z epoki kamienia; osada kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich,
8. Stan. nr 3/18/75-34 – śl. osadnictwa – nowożytność,
9. Stan. nr 10/25/75-34 AZP – osada – późne średniowiecze i nowożytność,
10. Stan. nr 2/8/75-34 AZP – osada – wczesne średniowiecze,
11. Stan. nr 36/75-34 AZP – znane z literatury archiwalnej niemieckiej pod nazwą miejscowości Distelwitz – osada kultury przeworskiej z II-IV w. n. e.,
12. Stan. nr 33 – osada kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich,
13. Stan. nr 32 – osada z epoki kamienia i okresu epoki brązu,
14. Stan. nr 1/15/75-34 AZP – grodzisko wczesnośredniowieczne, objęte strefą „W” ścisłej ochrony zabytków archeologicznych wpisane do rejestru zabytków pod numerem 22/arch./1964 z dn. 16.06.1964 r.,
15. Stan. nr 1 – cmentarz z II poł. XIX w.

Strefa A ścisłej ochrony konserwatorskiej – równoznaczna ze ścisłą strefą ochrony zabytków archeologicznych obejmująca kościół wraz z cmentarzem przykościelnym,

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej - obejmuje zespół zagród o interesującym układzie przestrzennym, położonym we wschodniej części wsi,

Strefa „W” ścisłej ochrony zabytków archeologicznych – wyznaczona dla ochrony grodziska wczesnowieckiego,

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obręb wsi z zachowanymi reliktnami historycznego osadnictwa.

3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kamień (Uchwała Nr XXVII/196/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Budynek mieszkalny, nr 9, pocz. XIX w., XX w,
2. Budynek mieszkalny nr 21 ok. 1920 roku,
3. Budynek mieszkalny połączony z budynkiem gospodarczym nr 23,
4. Stacja transformatorowa – lata 30 XX w.

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan. nr 35- osada – epoka kamienia I okres ep. brązu,
2. Stan. nr I – dawny cmentarz z II poł. XIX w.

Strefa OW obserwacji archeologicznej – obręb wsi wraz z zachowanymi reliktnami historycznego osadnictwa.

4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kraszów (Uchwała Nr XXVII/193/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Zespół dworski
 - a) dwór (obecnie mieszkalny), nr 32, połowa XIX w.,
 - b) oficyna (obecnie mieszkalna), nr 33, koniec XIX w.,
 - c) pozostałości parku dworskiego, koniec XIX w.
2. Szkoła, nr 29, lata 30-te XX w.,
3. Kolonia budynków mieszkalnych, nr 30, 37, 38, 40, 41, około 1910 r.,
4. Budynek mieszkalno-gospodarczy, nr 48, około 1915 r.,
5. Budynek mieszkalno-gospodarczy, nr 52, około 1910 r.,
6. Budynek mieszkalny, nr 63, około 1915 r.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej - obejmuje pozostałości zespołu dworsko-parkowego i kolonię budynków

Strefa OW obserwacji archeologicznej – obejmuje obszary o metryce średniowiecznej.

5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Ligota Rybińska (Uchwała Nr XXVII/198/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Szkoła, ob. budynek mieszkalny nr 8. ćw. XIX w.,
2. Budynek mieszkalny nr 13/14. ćw. XIX w.

Stanowiska archeologiczne – w obrębie chronionego stanowiska archeologicznego – wyznaczonego dla dawnego cmentarza oraz w bezpośrednim sąsiedztwie

Strefa OW obserwacji archeologicznej – obręb wsi wraz zachowanymi relikami historycznego osadnictwa.

6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Ose (Uchwała NRXXVII/194/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków:

1. Park podworski, wpis do rejestru zabytków numer 231 z dnia 14.07.1950 r.

Obiekty zabytkowe:

1. Stacja transformatorowa na terenie przysiółka Górzycy - lata 30-te XX w.,
2. Budynek ujęcia wody wraz z zielenią - działka nr 171.

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan. nr 41 - osada z epoki kamienia i I okresu epoki brązu, osada z okresu wczesnego średniowiecza,

2. Stan. nr 42 - osada o nieokreślonej przynależności kulturowej i chronologicznej,
 3. Stan. nr 43 - osada z okresu lateńskiego,
 4. Stan. nr 46 - znalezisko luźne z epoki kamienia i I okresu epoki brązu.
- Strefa „B” ochrony konserwatorskiej - obejmuje pozostałości zespołu parkowego i folwarku,
- Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obszary o metryce średniowiecznej.
7. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Bukowina Sycowska (Uchwała Nr XV/91/2004 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 28 stycznia 2004 r.)

Obiekty zabytkowe:

Zespół dworski I, około 1910 r.

- a) dwór, nr 33, wpis do rejestru zabytków numer 2289 z dnia 27.05.2010 r.
- b) budynek mieszkalny, nr 34
- c) budynek gospodarczy

Zespół dworski II

- a) dwór, nr 30, około 1910 r.,
- b) stajnia
- c) obora
- d) gorzelnia z kominem

Szkoła obecnie budynek mieszkalny, nr 15, lata 30-te XX w.,

Stacja kolejowa, 1 ćw. XX w.,

Budynek mieszkalny ob. poczta, lata 30-te XX w.,

Budynek mieszkalny nr 40, 1 ćw. XX w.,

Kaplica grobowa rodziny von Niger, na cmentarzu, około 1890 r.,

Zespół uzdrowiskowy, około 1910 r.

- a) budynek I
- b) budynek II
- c) budynek III

Dom ludowy (świątelnia wiejska), około 1910 r.,

Zagroda, nr 31, początek XX w.,

Osiedle domków robotniczych, nr: 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, lata 20-te XX w.,

Kościół (dawny budynek mieszkalny), nr 51, lata 20-te XX w.,

Budynek mieszkalny wielorodzinny, nr 58, około 1915 r.,

Budynek mieszkalny, nr 74, początek XX w.,

Wiadukt pod torami kolejowymi

Stacja transformatorowa murowana, lata 30-te XX w.,

Budynek mieszkalny, nr 89, początek XXw.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej:

1. Zespół dworski nr I wraz z parkiem – terenem zieleni chronionej i dojazdem,
2. Założenie folwarczne zespołu nr II wraz z domem mieszkalnym i otaczającym go terenem zieleni chronionej,
3. Zespół dawnego „Badu”, uzdrowiska wodoleczniczego wraz z towarzyszącym mu terenem zieleni chronionej,
4. Osiedle domów numery 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, oraz nr 51 – kościół (prawdopodobnie początkowo budynek mieszkalny), powstałe w latach 20-tych XX w.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obszary o metryce średniowiecznej.

Strefa ochronna zieleni przy zespole dworskim, przy dworze, przy cmentarzu z kaplicą grobową von Niger, przy dawnej zabudowie uzdrowskiej.

8. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Klonów (Uchwała Nr XI/61/03 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 31 października 2003 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Dawna szkoła, obecnie budynek mieszkalny nr 17 z 1 ćw. XX w.
2. Budynek mieszkalny nr 31 z 4 ćw. XIX w.
3. Zespół mieszkalno-gospodarczy nr 14, z lat 30-tych XX w.
4. Zespół mieszkalno-gospodarczy nr 15. z lat 30-tych XX w.

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan. nr 1- znalezisko luźne z epoki kamienia i I okresu epoki brązu,
2. Stan. nr 2 – osada z epoki kamienia i z I okresu epoki brązu, osada z okresu lateńskiego,
3. Stan. nr 7 – znalezisko luźne z epoki kamienia i I okresu epoki brązu,
4. Stan. bez numeru – osada z okresu nowożytnego.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obszary o metryce średniowiecznej.

9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Królewska Wola (Uchwała Nr XXVII/200/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Cmentarz wiejski w centrum wsi , 2 poł. XIX wieku,
2. Dom mieszkalny, nr 15, około 1900 r.,
3. Stacja transformatorowa, między budynkiem 15 i 16, lata 30 – te XX w.,

4. Dom mieszkalny, nr 17, ok. 1900 r.,
5. Dom mieszkalny, nr 27, ok. 1900 r.,
6. Dom mieszkalny, nr 31, ok. 1890 r.,

Stanowiska archeologiczne

1. nr I – cmentarz z II poł. XIX w.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej

10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Niwki Kraszowskie (Uchwała Nr XXVII/197/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Budynek (szkoła), nr 23a, I ćw. XX w.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obręb wsi z zachowanymi relikami historycznego osadnictwa.

11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Hałdrychowice (Uchwała Nr XXVII/197/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Zespół dworski, nr 20:

- a) dwór 1, poł. XIX w., przeb. XX w.,
- b) gorzelnia, ob. budynek mieszkalny, poł. XIX w., przeb. XX w.,
- c) magazyn zbożowy 1924 r.,
- d) budynek mieszkalny I 1925 r.,
- e) budynek mieszkalny II 1925 r.,
- f) obora 1891 r.,
- g) budynek pieca chlebowego,
- h) chlewik obecnie szopa, 1931 r.,
- i) pralnia – obecnie szopa, 1925 r.

2. Budynki nie należące do zespołu:

- a) budynek mieszkalny, nr 11, ok. 1890 r.,
- b) budynek mieszkalny, nr 17, ok. 1920 r.

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan. nr 2/4/75-34 AZP – ślad osadnictwa pradziejowego,
2. Stan. nr 3/5/75-34 AZP – osada – średniowiecze, nowożytność,
3. Stan. nr 4/6/75-34 AZP – osada – nowożytność,
4. Stan. nr 5/7/75-34 AZP – osada kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich,
5. Stan. nr 37, 38, 39 – o nieustalonej lokalizacji.

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej – obejmuje zespół dworski.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obręb wsi z zachowanymi reliktnami historycznego osadnictwa.

Parki, cmentarze oraz obszary i obiekty zieleni chronionej.

12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Ośka Piła (Uchwała Nr XXVII/201/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 18 marca 2005 r.)

Obiekty zabytkowe:

1. Zespół mieszkalno-gospodarczy nr 6, ok. 1915 r.:

- a) budynek mieszkalny,
- b) stodoła

2. Zespół mieszkalno gospodarczy, nr 7, ok. 1915 r.:

- a) budynek mieszkalny,
- b) stodoła.

Stanowiska archeologiczne:

- 1. Stan. nr 44 – osada – epoka kamienia, I okres epoki brązu,
- 2. Stan. nr 45 – osada – epoka kamienia, I okres epoki brązu.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej – obejmuje obręb wsi z zachowanymi reliktnami historycznego osadnictwa.

13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Międzybórz (Uchwała Nr XXVI/186/2005 Rady Miejskiej Międzyborza z dnia 28 stycznia 2005 r., ze zmianami)

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków:

- 1. Miasto jako układ urbanistyczny oraz archeologiczne warstwy kulturowe - wpis do rejestru zabytków numer 665, decyzja z dnia 6.04.1993 r. ;
- 2. Zespół kościelny:
 - Kościół parafialny pod wezwaniem św. Józefa Rzemieślnika (neogotyck), 1893-1894) - wpis do rejestru zabytków numer 1643, decyzja z dnia 15.04.1966 r. ;
 - Plebania z domem parafialnym – wpis do rejestru zabytków numer 650 z dnia 11.05.1992 r.,
 - Ogrodzenie kościoła – wpis do rejestru numer 650 z dnia 11.05.1992 r.
- 3. Mur obronny wraz z basteją, położony na terenie zespołu kościoła poewangelickiego - wpis do rejestru zabytków numer 1644, decyzja z dnia 15.04.1966 r. Powyższy obiekt, ze względu na brak możliwości dokładnej lokalizacji nie jest zaznaczony na rysunku planu ;

4. Kościół ewangelicko-augsburski pod wezwaniem Krzyża Św. - wpis do rejestru zabytków numer 652, decyzja z dnia 16.06.1992 r. ;
5. Zespół dworski:
 - Dwór i spichlerz przy ul. Wrocławskiej - wpis do rejestru zabytków numer 678, decyzja z dnia 15.06.1993 r.

Obiekty zabytkowe:

1. Zespół cmentarza ewangelickiego
 - Kaplica obecnie dom przedpogrzebowy
 - Grobowiec NN (klasycyzm)
 - Grobowiec rodziny Glalz
 - Grobowiec Karoliny Adam (klasycyzm)
2. Budynek Urzędu Miasta i Gminy, ul. Kolejowa 13, ok. 1912 r.,
3. Dom mieszkalny, ul. Kolejowa 31, 1 ćw. XX w.,
4. Dworzec kolejowy, ul. Kolejowa, ok. 1928 r.,
5. Dom mieszkalny obecnie plebania, ul. Kościelna 8/10, koniec XIX w.,
6. Dom mieszkalny, ul. Kościelna 11, lata 30-te XX w.,
7. Dom mieszkalny- blok, ul. Kościelna 21-23-25, ok. 1930 r.,
8. Dom mieszkalny- blok, ul. Kościelna 27, ok. 1930 r.,
9. Dom mieszkalny, ul. Kościelna 29, ok. 1925 r.,
10. Dom mieszkalny, ul. Polna 1, 3 ćw. XIX w.,
11. Dom mieszkalny-kamienica, Rynek 3, ok. 1880 r.,
12. Dom mieszkalny, Rynek 11, pocz. XX w.,
13. Dom mieszkalny, Rynek 18, ok. 1890 r.,
14. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 2, ok. 1925 r.,
15. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 6 dawny nr 14, 4 ćw. XIX w.,
16. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 5/7 dawny nr 8/10, 4 ćw. XIX w.,
17. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 8/10 dawny nr 16, XIX/XX w.,
18. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 9 dawny nr 17, 4 ćw. XIX w.,
19. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 11 dawny nr 19, 4 ćw. XIX w.,
20. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 18 dawny nr 26, pocz. XX w.,
21. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 22, ok. 1925 r.,
22. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 23, ok. 1921 r.,
23. Dom mieszkalny, ul. Sycowska 34, 1 ćw. XX w.,
24. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 16, 3 ćw. XIX w.,

25. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 18, 3 ćw. XIX w.,
26. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 30 dawniej nr 36, 3 ćw. XIX w.,
27. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 32 dawniej nr 38, 3 ćw. XIX w.,
28. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 34 dawniej nr 40, 4 ćw. XIX w.,
29. Dom mieszkalny dawniej lecznica dla zwierząt, ul. Wrocławska 48-50, pocz. XX w.,
30. Dom mieszkalny, ul. Wrocławska 52, pocz. XX w.,
31. Budynek cła, ul. Wrocławska 69, pocz. XX w.

Stanowiska archeologiczne:

1. Stan nr 1– znalezisko luźne z II – V okresu epoki brązu, Stanowisko nr 2 – dawny cmentarz z poł. XVIII w. i I poł. XIX w.

Wyznacza się strefę ścisłej ochrony archeologicznej obejmującą strefę ochrony konserwatorskiej „A” – obejmuje centrum miasta oraz tereny F18 ZP, F19U1, F20P1.

Wyznacza się strefę „B” ochrony konserwatorskiej – obejmuje większość historycznej zabudowy miejskiej wraz z dawną wsią, a obecnie ulicę Zielonka,

Wyznacza się strefy „W” ochrony archeologicznej – obejmuje tereny kościołów wraz z cmentarzem przykościelnym

Wyznacza się strefy „OW” obserwacji archeologicznej ze względu na częściowo potwierdzone i potencjalne występowanie zabytkowych stanowisk archeologicznych

6.2 Charakterystyka zasobów, analiza stanu dziedzictwa, krajobrazu kulturowego, oraz zarys historii gminy

6.2.1 Historia miasta i gminy Międzybórz

W 1228 roku kroniki odnotowały nazwę Meczobor, jako miejsce, gdzie toczyli ze sobą wojnę Książę wrocławski Henryk Brodaty i Książę Konrad Mazowiecki. Kolejne wzmianki historyczne podają różne wersje nazwy miasta. W dokumencie z 1376 roku- Meczobor, w XVII wieku Niemcy nazywali miasteczko Mosebor oraz w dokumencie z 1376 roku – Medzibor. Ta ostatnia nazwa funkcjonowała do 1888 roku, gdy zmieniono ją na Neumittelwalde.

Dobra międzyborskie pojawiają się w dokumentach wraz z ich pierwszymi właścicielami, braćmi Piotrem i Włodkiem, poddany mi księcia Oleśnickiego, w XIV w. (por. właściciele miasta i dóbr w rozdziale dotyczącym Międzyborza). W następnych czasach tereny te zmieniały właścicieli, by w 1599 r. dostać się we władanie księcia Karola Oleśnickiego. Po jego śmierci w 1617 r. jego synowie podzielili między siebie schedę po ojcu, tak, że jeden (Henryk Waclaw) otrzymał Bierutów z Międzyborzem, a drugi (Karol Fryderyk) Oleśnicę. W 1639 r. części te zostały znowu scalone na skutek bezdzietnej śmierci Henryka Waclawa.

Po śmierci drugiego brata, który pozostawił jedynie córkę, doprowadziła ona do uznania księstwa oleśnickiego za „lenno kobiece” (na mocy prawa z 1331 r.). mogli je dziedziczyć mężczy i żeńscy potomkowie jej męża, Sylwiusa Nemroda. W wyniku dalszego dziedziczenia oraz handlowania majątkiem dostaje się on w ręce króla saskiego Alberta, który sprzedaje je królewskiemu staroście baronowi von Buddenbrock za sumę 2 600 000 marek. Prawne przekazanie nastąpiło 2 listopada 1885 r. wkrótce dobra te podzielono na cztery części:

1. Międzybórz z Kąkami, Kuźnicą Kąką, Klonowem, Pawłowem oraz Zielonką z folwarkiem Granów o łącznej powierzchni 1027,16 ha.
2. Moja Wola z Suschen, Surmin, Mariendorf, Kotzine, Kalkowski z Wilhelmshütte i leśnictwem Kruppa w obrębie majątku Niwki Książęce. Całkowita powierzchnia 5 409,8 ha.
3. Neuhütte i Neurode z folwarkiem Wilhelmshof, Modzenowe, Zanik- und Starsenteich. Całkowita powierzchnia 1 519,16 ha.
4. Hong z folwarkiem Sobke (424 ha) i resztą dóbr Niwki Książęce (615ha).

Pierwsze trzy części sprzedano pojedynczo, a czwartą część zatrzymał baron von Buddenbrock.

Dobra Międzybórz kupił Hugo Graf von Reichenbach – Goschütz, dziedziczny Wielki Łowczy Śląska (zmarł 6 marca 1907 r. w Międzyborzu). Jego spadkobiercy sprzedali je w październiku 1909r. baronowi von Diergardt za 700 000 marek.

23 maja 1601 r. wydano w Pradze dokument, na mocy którego likwidacji uległy ostatnie różnice pomiędzy baronią sycowską a dobrami – tzw. Enklawą międzyborska. Sześć lat później, tj w 1607 roku, dobra Międzybórz zostały zwolnione z dotychczasowego stosunku wasalnego do baronii sycowskiej i podporządkowane rządowi księstwa oleśnickiego.

Ok. 1739 r. cała dzisiejsza gmina leży na obszarze dystryktu międzyborskiego i wraz z nim należy do księstwa oleśnickiego. Już jednak na mapie Wrednego z ok. poł. XVIII w. tylko część terenów dzisiejszej gminy Międzybórz z Zielonką i Granowem, Klonów oraz Niwki Książęce. Pozostałe miejscowości leżą na obszarze związanym z Sycowem.

W latach 1741 – 1815 enklawa międzyborska należała do powiatu oleśnickiego wraz z dawnymi obwodami oleśnickim i bierutowskim. Ostatecznie została włączona do powiatu sycowskiego 30 IV 1815 r. wraz z tym powiatem wchodziła w skład Dolnego Śląska, a wraz z nim należała do królestwa Prus. W dniu 17 stycznia 1920 r. większa część dóbr międzyborskich przechodzi do państwa polskiego.

Po 1945 r. gmina Międzybórz zostaje włączona do powiatu sycowskiego i wraz z nim należy do województwa wrocławskiego. Od 1 stycznia 1975 r. do 31 grudnia 1998 r. wchodzi

w skład województwa kaliskiego, by od 1 stycznia 1999 r. stać się częścią województwa dolnośląskiego ze stolicą we Wrocławiu.

Jak wspomniano wyżej, od najważniejszych czasów gminę pokrywały lasy. Stanowiły one o gospodarce tego regionu: aż do 1939 r. lasy rębne zajmują największą powierzchnię wszystkich majątków. Rozwija się też związany z nim przemysł obróbki drewna – różnego rodzaju tartaki.

Jeszcze na mapie Wrednego z ok. poł. XVIII w. na omawianym obszarze istnieje wiele cieków wodnych, nierzadko łączących całe ciągi stawów. Na strumieniach sytuowano młyny wodne. Gdzieniedzie rozwijała się hodowla ryb. System młynów wodnych uzupełniały wiatraki – młyny.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analizując stan krajobrazu kulturowego gminy Międzybórz rozpoznano następujące czynniki:

Silne strony

- Pełnienie roli ważnego centrum przemysłowego
- Bogate walory przyrodnicze i krajobrazowe
- Bogaty zasób zieleni
- Renowacja części terenów zielonych miasta (dawny cmentarz, rynek)
- Dobra baza szkolnictwa
- Malownicze położenie miasta
- Budynki zabytkowe wykorzystywane funkcjonalnie
- Stały wzrost liczby podmiotów gospodarczych na terenie miasta i gminy, w tym dobrze rozwinięta sieć usług i handlu
- Zachowany w znacznym stopniu układ urbanistyczny miasta
- Bardzo dobre warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i ekoturystyki

Słabe strony

- Brak oznakowania poszczególnych obiektów i miejsc historycznych (system tabliczek na elewacjach i informacja o budowlach lub osobach związanych z danym miejscem)
- Ujemne saldo migracji spowodowane wyższą atrakcyjnością innych miast pod względem rynku pracy i oferty edukacyjnej
- W dużej mierze nienajlepszy stan techniczny zachowanych obiektów zabytkowych
- Brak izby pamięci, jednostki muzealno-wystawienniczej
- Niekontrolowane, rozproszone osadnictwo
- Degradacja linii kolejowej

- Słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna

Szanse

- Wejście Polski do Unii Europejskiej (możliwość pozyskiwania środków z funduszy strukturalnych UE na cele związane z ochroną zabytków)
- Rozwój ruchu turystycznego na Dolnym Śląsku
- Wyeksponowanie bogatej historii miasta, opatrzenie miejsc i obiektów informacją zawierającą znaki i symbole czytelne dla większości odbiorców
- Precyzyjne określenie warunków ochrony zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
- Systematyczny wzrost świadomości społecznej i poczucia odpowiedzialności za stan miasta, zwłaszcza obiektów o wartości zabytkowej i przestrzeni publicznej
- Wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów zabytkowych dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki
- Zwiększenie świadomości poprzez wydanie informatorów, folderów i publikacji
- Oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych

Zagrożenia

- Brak instrumentów wsparcia finansowego nad zabytkami
- Degradacja obiektów zabytkowych spowodowana niewłaściwą eksploatacją, brakiem użytkowania lub wykorzystaniem do nieodpowiednich funkcji
- Sąsiedztwo atrakcyjnego ośrodka jakim jest Wrocław i związana z tym ucieczka młodych, przedsiębiorczych ludzi
- Nieuzasadniona wymiana zabytkowej formy miejskiej na współczesną
- Nieodwracalne usunięcie elementów kształtujących kulturę zabytkową miasta (kraty, bramy bruki)
- Postępujące modernizacje wsi prowadzone bez poszanowania substancji zabytkowej
- Negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowana wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń

8. Założenia programowe, kierunki i zadania

Nadrzędnym celem polityki gminnej w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, jego ochrona przed degradacją oraz efektywne zarządzanie zabytkami poprzez działania dążące do poprawy ich stanu

technicznego, ich odbudowy, adaptacji i rewitalizacji. Osiągnięcie tego celu pozwoli w pełni wykorzystać potencjał związany z posiadanym lokalnym dziedzictwem kulturowym.

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	
Kierunki działań	Zadania
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	• Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gmin, • Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy) • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	• Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych parkach, cmentarzach • Rewaloryzacja nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie zabytków

Priorytet II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej	
Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	• Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy • Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	• Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	• Opracowanie szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego • Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej

Priorytet III: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	• Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gminy • Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego • Walka z samowolami budowlanymi • Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy
Rozszerzenie zasobu, aktualizacja i uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków	• Uzupełnienie kart adresowych zabytków w gminnej ewidencji zabytków • Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru cennych obiektów

9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Międzybórz

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Międzybórz będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a. prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów

- będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b. finansowych obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością Miasta i Gminy Międzybórz lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
 - c. koordynacji obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa dolnośląskiego, planie rozwoju lokalnego powiatu oleśnickiego;
 - d. społecznych obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
 - e. kontrolnych obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasto i Gminy Międzybórz, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Międzybórz, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Burmistrz Miasta i Gminy Międzybórz będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Miejskiej. Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Jednym z najważniejszych elementów *Programu* są źródła finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego, a w szczególności rewitalizacji, konserwacji, restauracji, prac budowlanych przy zabytkach, a także opracowywania dokumentacji. Środki z większości źródeł przeznaczane są wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków, beneficjentami zaś najczęściej są kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, rzadziej wspólnoty mieszkaniowe czy osoby prywatne.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych.

Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich. W ostatnich latach zauważa się pozytywną tendencję uaktywniania nowych źródeł oraz do zwiększania kwot na dotacje wśród już funkcjonujących. Dotacje przeznaczane mogą być na prace wymienione

w art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, na szczegółowych zasadach i w trybie ustalonym przez podmioty dotujące (oczywiście w ramach obowiązującego prawa). Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m.in. z następujących źródeł:

- z budżetu gminy Miasto i Gminy Międzybórz - finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy, lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych.

Rada Miejska może podjąć uchwałę w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków niestanowiącym wyłącznej własności gminy.

- z budżetu Samorządu Województwa Dolnośląskiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.*

Procedury zostały określone w „Instrukcji postępowania w sprawie wdrażania Karty Współpracy Samorządu Województwa Dolnośląskiego z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na Dolnym Śląsku” przyjętej Uchwałą Nr 1637/II/2004 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 17 sierpnia 2004 r.

- z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
- z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy.

Dotacja może być udzielona przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W dotacji udzielanej przez ministra, prace muszą być realizowane w ramach zadań mieszczących się w ogłaszanych przez ministra programach operacyjnych lub priorytetach tych programów, realizujących cele zawarte w narodowej Strategii Rozwoju kultury. W 2009 r. ogłoszono 8 programów. Do zadań związanych z opieką nad zabytkami odnoszą się: Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe i Program Operacyjny Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- z dotacji unijnych w ramach:
 - a) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013 i inicjatywy Jessica, Priorytet: „Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska”
 - b) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, Priorytet: „Kultura i dziedzictwo kulturowe”
 - c) Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

12. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Gmina Międzybórz w roku 2013 w ramach dotacji celowych przeznaczyła 143 tys. zł netto na remont ogrodzenia i wykonanie chodników z kostki brukowej na cmentarzu komunalnym w Międzybórz, prace te będą kontynuowane w kolejnych latach. Samorząd gminny, z uwagi na brak środków w budżecie do tej pory nie przyznawał żadnych funduszy dla właścicieli zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Postuluje się aby w przyszłych latach 2018 r. – 2021 r. w gminnym budżecie uwzględnić finansowe wsparcie przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego (prace konserwatorskie i budowlane przy zabytkach),

które w miarę możliwości finansowych utrzymywałyby się w każdym roku na stałym poziomie. Początkowo wsparcie takie mogłoby dotyczyć tylko najpilniejszych potrzeb konserwatorskich lub remontów związanych z nieszczęśliwymi wypadkami (np. pożar). W pierwszej kolejności, działaniom mający na celu zahamowanie procesów degradacji i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania będą uwzględnione obiekty tj.: kościół św. Trójcy w Dzieszławicach (zamontowanie instalacji przeciwpożarowej i przeciwwłamaniowej, remont dachu itd.), kościół św. Krzyża (zamontowanie instalacji przeciwpożarowej i przeciwwłamaniowej, remont dachu itd.) mur obronny z basteją w Międzybórz (odbudowa i konserwacja), pomnik nagrobny Caroliny Sophii Elisabethy Adamy z rzeźbą przedstawiającą personifikację Wiary znajdujący się na terenie dawnego cmentarza ewangelickiego, obecnie komunalnego (konserwacja rzeźby figuralnej i renowacja krypty, renowacja pomnika C.S.E. Adamy).

Rada gminy może ustalić zasady i tryb udzielania takich dotacji w formie uchwały, opierając się na zapisach ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Kolejnym zadaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków byłoby występowanie Gminy w roli partnera przy projektach unijnych, w których (beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłoby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy Międzybórz.

13. Wykaz obiektów zabytkowych z terenu Miasta i Gminy Międzybórz oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
1.	BAKÓW	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	BAKÓW	Cmentarz leśny	na wsch. od wsi		cmentarz		
3.	BAKÓW	Dom mieszkalny		12 (?)	budynek mieszkalny		
4.	BAKÓW	Dom mieszkalny		14	budynek mieszkalny		
1.	BUKOWINA SYCOWSKA	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	BUKOWINA SYCOWSKA	Kościół MB Częstochowskiej			kościół		
3.	BUKOWINA SYCOWSKA	Cmentarz	w centrum wsi		cmentarz		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
a.	Bukowina Sycowska	Kaplica grobowa rodziny von Nirger			kaplica		
4.	BUKOWINA SYCOWSKA	Zespół dworski I:			zespół dworski		
a.	Bukowina Sycowska	Dwór, ob. budynek mieszkalno-usługowy		33	dwór	A/2289	2010.05.27
b.	Bukowina Sycowska	Budynek mieszkalno-gospodarczy		34	budynek mieszkalno-gospodarczy		
c.	Bukowina Sycowska	Stajnia - stodoła		33	budynek gospodarczy		
d.	Bukowina Sycowska	Teren zielony			park		
5.	BUKOWINA SYCOWSKA	Zespół dworski II:			zespół dworski		
a.	Bukowina Sycowska	Dwór (dom dzierżawcy), ob. dom mieszkalny		30	dwór		
b.	Bukowina Sycowska	Gorzelnia z kominem			przemysłowy		
c.	Bukowina Sycowska	Obora			budynek gospodarczy		
d.	Bukowina Sycowska	Stajnia			budynek gospodarczy		
e.	Bukowina Sycowska	Teren zielony			park		
6.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dworzec kolejowy			dworzec		
7.	BUKOWINA SYCOWSKA	Zespół uzdrowskiowy:			zespół		
a.	Bukowina Sycowska	Budynek I			publiczny		
b.	Bukowina Sycowska	Budynek II			publiczny		
c.	Bukowina Sycowska	Budynek III, ob. szkoła			publiczny		
8.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dom Ludowy, ob. świetlica wiejska			publiczny		
9.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dom mieszkalny		15	budynek mieszkalny		
10.	BUKOWINA SYCOWSKA	Pocztą		19	publiczny		
11.	BUKOWINA SYCOWSKA	Zagroda:		31	zespół		
a.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Bukowina Sycowska	Stodoła			budynek gospodarczy		
c.	Bukowina Sycowska	Budynek gospodarczy			budynek gospodarczy		
12.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dom mieszkalny		40	budynek mieszkalny		
13.	BUKOWINA SYCOWSKA	Osiedle domków robotniczych:			zespół		
a.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		43	budynek mieszkalny		
b.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		45	budynek		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
					mieszkalny		
c.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		46	budynek mieszkalny		
d.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		47	budynek mieszkalny		
e.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		48	budynek mieszkalny		
f.	Bukowina Sycowska	Dom mieszkalny		49	budynek mieszkalny		
g.	Bukowina Sycowska	Dom modlitwy, ob. kościół		51	kościół		
14.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dom mieszkalny wielorodzinny		58	budynek mieszkalny		
15.	BUKOWINA SYCOWSKA	Dom mieszkalny		74	budynek mieszkalny		
16.	BUKOWINA SYCOWSKA	Wiadukt pod torami kolejowymi			przemysłowy		
17.	BUKOWINA SYCOWSKA	Stacja transformatorowa			transformator		
1.	DZIESŁAWICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	DZIESŁAWICE	Kościół fil. św. Trójcy			kościół	A/1340/ 475	1958.12.04
a.	Dziesławice	Cmentarz			cmentarz		
2.	DZIESŁAWICE	Cmentarz	w pn.-zach. części wsi		cmentarz		
3.	DZIESŁAWICE	Zespół folwarczny:		10	zespół folwarczny		
a.	Dziesławice	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
4.	DZIESŁAWICE	Dom mieszkalny		7	budynek mieszkalny		
5.	DZIESŁAWICE	Budynek mieszkalno-gospodarczy		21	budynek mieszkalno-gospodarczy		
1.	GAWRONY	Budynek mieszkalno-gospodarczy		54	budynek mieszkalno-gospodarczy		
2.	GAWRONY	Dom mieszkalny		63	budynek mieszkalny		
1.	GORZYCA	Stacja transformatorowa			transformator		
1.	HAŁDRYCHOWICE	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	HAŁDRYCHOWICE	Zespół dworsko-folwarczny:		20	zespół dworsko-folwarczny		
a.	Hałdrychowice	Dwór			dwór		
b.	Hałdrychowice	Czworak I			budynek mieszkalny		
c.	Hałdrychowice	Czworak II			budynek mieszkalny		
d.	Hałdrychowice	Obora-stajnia, ob. obora			budynek gospodarczy		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
e.	Hałdrychowice	Chlewik, ob. chlewik -szopa			budynek gospodarczy		
f.	Hałdrychowice	Magazyn zbożowy – kuźnia, ob. magazyn			budynek gospodarczy		
g.	Hałdrychowice	Pralnia – szopa, ob. szopa-ubikacja			budynek gospodarczy		
h.	Hałdrychowice	Gorzelnia			przemysłowy		
i.	Hałdrychowice	Park (relikt)			park		
2.	HAŁDRYCHOWICE	Dom mieszkalny		11	budynek mieszkalny		
3.	HAŁDRYCHOWICE	Dom mieszkalny		17	budynek mieszkalny		
1.	KAMIEŃ	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	KAMIEŃ	Cmentarz leśny	na wsch. od wsi		cmentarz		
2.	KAMIEŃ	Dom mieszkalny		9	budynek mieszkalny		
3.	KAMIEŃ	Dom mieszkalny		21	budynek mieszkalny		
4.	KAMIEŃ	Budynek mieszkalno-gospodarczy		23	budynek mieszkalno-gospodarczy		
5.	KAMIEŃ	Stacja transformatorowa			transformator		
1.	KLONÓW	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	KLONÓW	Zespół mieszkalno-gospodarczy:			zespół		
a.	Klonów	Dom mieszkalny		14	budynek mieszkalny		
b.	Klonów	Budynek gospodarczy			budynek gospodarczy		
c.	Klonów	Stodoła			budynek gospodarczy		
d.	Klonów	Budynek mieszkalny ze sklepem		15	budynek mieszkalny		
e.	Klonów	Budynek gospodarczy			budynek gospodarczy		
f.	Klonów	Stodoła			budynek gospodarczy		
g.	Klonów	Mur ogrodzeniowy			ogrodzenie		
2.	KLONÓW	Dom mieszkalny, d. szkoła		17	budynek mieszkalny		
3.	KLONÓW	Dom mieszkalny		31	budynek mieszkalny		
1.	KRASZÓW	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	KRASZÓW	Cmentarz leśny	w lesie		cmentarz		
2.	KRASZÓW	Cmentarz	w zach. części wsi		cmentarz		
3.	KRASZÓW	Zespół dworski:			zespół dworski		
a.	Kraszów	Dwór		32	dwór		
b.	Kraszów	Oficyna			budynek		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
					mieszkalny		
c.	Kraszów	Park podworski			park		
d.	Kraszów	Obora			budynek gospodarczy		
e.	Kraszów	Magazyn, ob. dom mieszkalny			magazyn		
4.	KRASZÓW	Dom mieszkalny, ob. szkoła		35	budynek mieszkalny		
5.	KRASZÓW	Kolonia budynków mieszkalnych z zabudowaniami gospodarczymi:			zespół		
	Kraszów	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		36	zespół		
a.	Kraszów	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Kraszów	Stodoła			budynek gospodarczy		
	Kraszów	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		37	zespół		
a.	Kraszów	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Kraszów	Stodoła			budynek gospodarczy		
c.	Kraszów	Budynek gospodarczy	wspólny dla	36 i 37	budynek gospodarczy		
	Kraszów	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		38	zespół		
a.	Kraszów	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Kraszów	Stodoła			budynek gospodarczy		
	Kraszów	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		40	zespół		
a.	Kraszów	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Kraszów	Stodoła			budynek gospodarczy		
c.	Kraszów	Budynek gospodarczy	wspólny dla	38 i 40	budynek gospodarczy		
6.	KRASZÓW	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		41	zespół		
a.	Kraszów	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Kraszów	Stodoła			budynek gospodarczy		
7.	Kraszów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		48	budynek mieszkalno-gospodarczy		
8.	Kraszów	Zabudowania gospodarcze		52	budynek gospodarczy		
9.	Kraszów	Cegielnia			przemysłowy		
a.	Kraszów	Komin			przemysłowy		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
1.	KRÓLEWSKA WOLA	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
1.	KRÓLEWSKA WOLA	Cmentarz	w centrum wsi		cmentarz		
2.	KRÓLEWSKA WOLA	Dom mieszkalny		15	budynek mieszkalny		
3.	KRÓLEWSKA WOLA	Stacja transformatorowa			transformator		
4.	KRÓLEWSKA WOLA	Dom mieszkalny		17	budynek mieszkalny		
5.	KRÓLEWSKA WOLA	Dom mieszkalny		27	budynek mieszkalny		
6.	KRÓLEWSKA WOLA	Dom mieszkalny		31	budynek mieszkalny		
1.	LIGOTA RYBIŃSKA	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	LIGOTA RYBIŃSKA	Szkoła			szkoła		
2.	LIGOTA RYBIŃSKA	Dom mieszkalny		13/14	budynek mieszkalny		
1.	MIĘDZYBÓRZ	Układ urbanistyczny wraz z nawarstwieniami archeologicznymi			obszar	A/1842/ 665	1993.04.06
2.	MIĘDZYBÓRZ	Historyczny układ urbanistyczny miasta wraz z przedmieściami			obszar		
2.	MIĘDZYBÓRZ	Zespół kościelny:			zespół kościelny		
a.	Międzybórz	Kościół par. św. Józefa Rzemieślnika	ul. Kościelna	6	kościół	A/1341/ 1643	1966.04.15
b.	Międzybórz	Plebania z domem parafialnym	ul. Kościelna	8/10	plebania	A/1342/ 650	1992.05.11
c.	Międzybórz	Ogrodzenie kościoła	ul. Kościelna		ogrodzenie	A/1342/ 650	1992.05.11
3.	MIĘDZYBÓRZ	Zespół kościoła ewangelicko-augsburskiego:	Rynek	8	zespół kościelny		
a.	Międzybórz	Kościół św. Krzyża	Rynek	8	kościół	A/1343/ 652	1992.06.16
b.	Międzybórz	Mur obronny z basteją	Rynek	8	mur obronny	A/2750/1644	1966.04.15
c.	Międzybórz	Cmentarz			cmentarz		
4.	MIĘDZYBÓRZ	Zespół d. cmentarza protestanckiego, ob. komunalny:			zespół		
a.	Międzybórz	Kaplica, ob. dom przedpogrzebowy			kaplica		
b.	Międzybórz	Cmentarz poewangelicki			cmentarz		
c.	Międzybórz	Grobowiec rodziny Glatz			grobowiec		
d.	Międzybórz	Grobowiec Karoliny Adam			grobowiec	Złożono wniosek o wpis do rejestru zabytków	

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
e.	Międzybórz	Grobowiec NN			grobowiec		
5.	MIĘDZYBÓRZ	Zespół dworski:	ul. Wrocławska	2	zespół dworski		
a.	Międzybórz	Dwór, ob. szkoła			dwór	A/2749/678 a/A	1993.06.15
b.	Międzybórz	Spichlerz			budynek gospodarczy	A/2749/678 b/A	1993.06.15
6.	MIĘDZYBÓRZ	Zespół folwarczny Granów:	ul. Wrocławska	57	zespół folwarczny		
a.	Międzybórz	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Międzybórz	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
c.	Międzybórz	Obora-stajnia-chlew			budynek gospodarczy		
d.	Międzybórz	Cielętnik-stodoły, ob. magazyny i stodoła			budynek gospodarczy		
e.	Międzybórz	Bukaciarnia			budynek gospodarczy		
f.	Międzybórz	Kuźnia			inne		
g..	Międzybórz	Gorzelnia			przemysłowy		
7.	MIĘDZYBÓRZ	Dworzec kolejowy			dworzec		
8.	MIĘDZYBÓRZ	Budynek UMiG	ul. Kolejowa	13	publiczny		
9.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	19	budynek mieszkalny		
10.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	55	budynek mieszkalny		
a.	Międzybórz	Zabudowania gospodarcze			budynek gospodarczy		
11.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Kościelna	7 (d.5)	budynek mieszkalny		
12.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Kościelna	11	budynek mieszkalny		
13.	MIĘDZYBÓRZ	Blok mieszkalny	ul. Kościelna	21-23-25	budynek mieszkalny		
14.	MIĘDZYBÓRZ	Blok mieszkalny	ul. Kościelna	27	budynek mieszkalny		
15.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Kościelna	(d. 29)	budynek mieszkalny		
16.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Polna	1	budynek mieszkalny		
17.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Polna	3	budynek mieszkalny		
18.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	Rynek	3	budynek mieszkalny		
19.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	Rynek	11	budynek mieszkalny		
20.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	Rynek	18	budynek mieszkalny		
21.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	Rynek	20	budynek mieszkalny		
22.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	2	budynek mieszkalny		
23.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul.	6	budynek		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
			Sycowska	(d.14)	mieszkalny		
24.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	5/7 (d.15)	budynek mieszkalny		
25.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	8/10 (d. 16)	budynek mieszkalny		
26.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	9 (d. 17)	budynek mieszkalny		
27.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	9 (d. 17)	budynek mieszkalny		
28.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	18 (d. 26)	budynek mieszkalny		
29.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	22 (d. 28)	budynek mieszkalny		
30.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	23	budynek mieszkalny		
31.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Sycowska	(d. 36)	budynek mieszkalny		
32.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	3	budynek mieszkalny		
33.	MIĘDZYBÓRZ	Szkoła	ul. Wrocławska	8	szkoła		
34.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	14	budynek mieszkalny		
35.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	16	budynek mieszkalny		
36.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	18	budynek mieszkalny		
37.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	30 (d. 36)	budynek mieszkalny		
38.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	32 (d. 38)	budynek mieszkalny		
39.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	34 (d. 40)	budynek mieszkalny		
40.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	56	budynek mieszkalny		
41.	MIĘDZYBÓRZ	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	58	budynek mieszkalny		
1.	NIWKI KRASZOWSKIE	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	NIWKI KRASZOWSKIE	Dom mieszkalny		23	budynek mieszkalny		
1.	NIWKI KSIAŻĘCE	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
1.	OSE	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
1.	OSE	Cmentarz	w zach. części wsi		cmentarz		
2.	OSE	Park podworski			park	A/2751/231	1950.07.14
1.	OSKA PIŁA	Historyczny układ ruralistyczny wsi			obszar		
2.	OSKA PIŁA	Zespół mieszkalno-gospodarczy:		6	zespół		
a.	Oska Piła	Dom mieszkalny			budynek		

L.p.	miejsowość	obiekt	adres		rodzaj obiektu	rejestr zabytków	data rejestru
					mieszkalny		
b.	Oska Piła	Stodoła			budynek gospodarczy		
2.	OSKA PIŁA	Zespół mieszkalno- gospodarczy:		7	zespół		
a.	Oska Piła	Dom mieszkalny			budynek mieszkalny		
b.	Oska Piła	Stodoła			budynek gospodarczy		
1.	WĘGROWA	Dom mieszkalny		89	budynek mieszkalny		